

ENKELE OPMERKINGEN OVER DE AVIFAUNA VAN HET SCHIEPERSBERG - KOMPLEKS

(GEM. CADIER EN KEER)

door A. van Haperen

1. Inleiding

Sinds het verschijnen van de publikatie van Diemont en Van de Ven (1953) over Zuidlimburgse kalkgraslanden, waarin enkele vegetatie-opnamen van de Schiepersberg zijn verwerkt, is slechts weinig over de natuurwetenschappelijke rijkdommen van dit gebied bekend geworden.

In het voorjaar en de zomer van 1971 heb ik in dit natuurgebied een doktoraal-onderzoek vegetatiekunde verricht. Hierbij is ook enige aandacht geschonken aan de hier broedende en pleisterende vogels. Dit artikel is een kort verslag van deze waarnemingen.

Een woord van dank aan Drs. J. H. Willems (Instituut voor Systematische Plantkunde, Utrecht), onder wiens leiding het onderzoek plaatsvond en aan wiens stimulerend entoesiasme het te danken is, dat de verzamelde gegevens tot dit artikel zijn uitgewerkt, is hier op zijn plaats.

2. Gebiedsbeschrijving

Het Schiepersbergkompleks is een ca. 25 ha. groot natuurgebied, dat eigendom is van de Gemeente Cadier en Keer. Het vormt samen met nog een aantal hellingen (o.a. de Bunderberg en de Mettenberg) de noord-oostwand van het droogdal Margraten-Bemelen.

Het kompleks bestaat uit 2-3 op het zuiden-zuidoosten geëksponeerde hellingen, met een hellingshoek variërend van 20 tot 35° (zie kaart). Het meest noordwestelijk ligt de Koeberg, welke aan de zuidoostzijde wordt begrensd door een imposante ca. 20-30 meter diepe kalksteengroef en een typisch lim-

burgse „holle weg”, welke het plateau op leidt. Meer naar het zuidoosten ligt de Schiepersberg. Deze gaat geleidelijk over in een hellingbos, dat in de loop der vijftiger jaren is aangeplant.

Het kompleks wordt ontsloten door een weg langs de voet van de helling (de dalweg), welke aansluiting geeft op wegen naar Cadier en Keer, 't Rooth, Margraten en Klein Welsden.

Getuige stafkaarten en foto's moet het gehele kompleks tot in de dertiger jaren met graslandvegetaties begroeid zijn geweest. In de loop der vijftiger jaren is langs de dalweg en in het gehele oostelijk gedeelte van het kompleks bos aangeplant. Vegetatiekundig gezien kan dit bos thans tot het Alno-Padion (Elzen-Vogelkersverbond) gerekend worden.

Na het stopzetten van de beweiding met schapen zijn overal dichte meidoornstruwelen opgeslagen. Deze bedekken thans een groot gedeelte van de niet beboste hellingen. Het struweel wordt afgewisseld met stukjes min of meer open, voor Zuid-Limburg karakteristiek, kalkgrasland (Koelerio-Gentianetum).

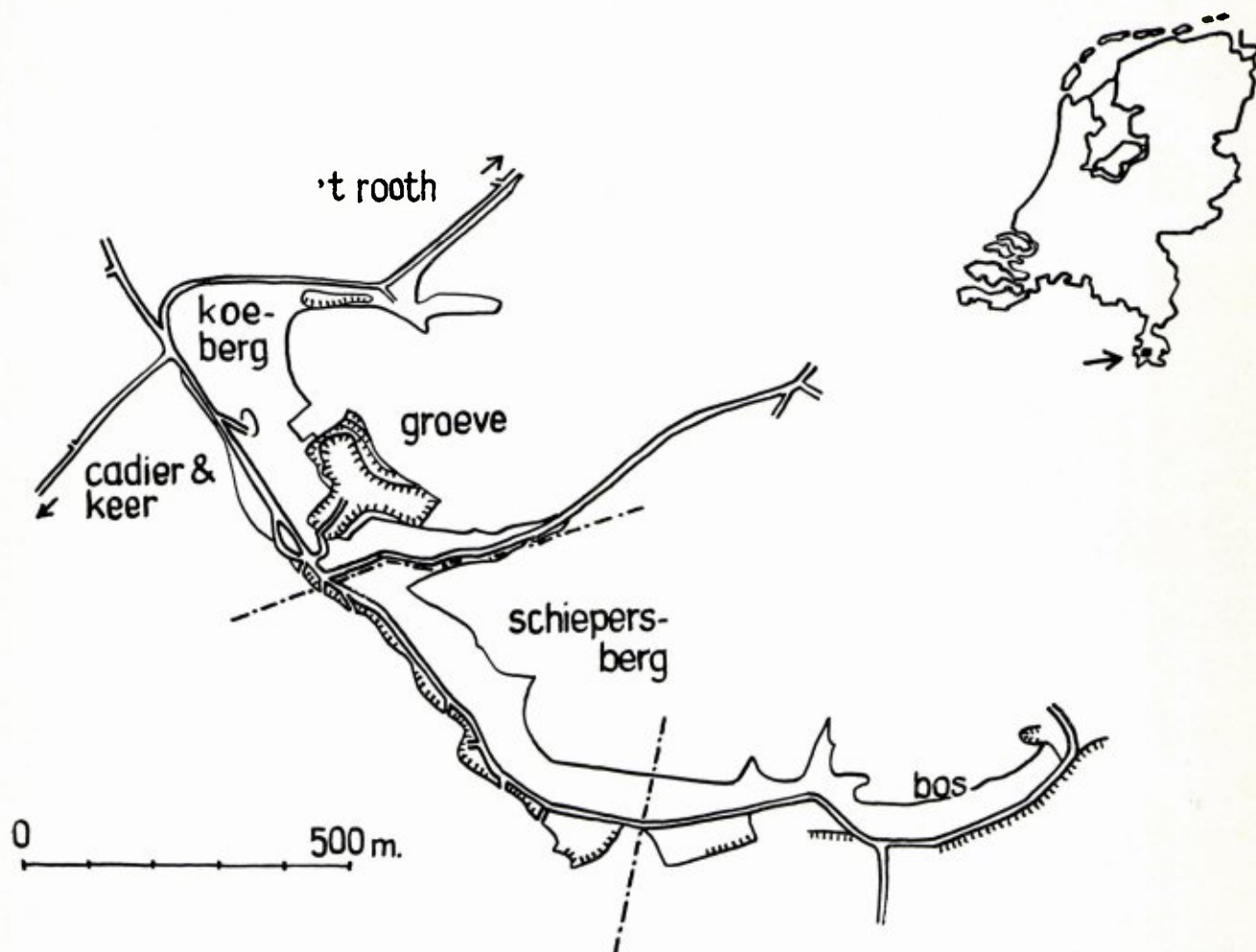
Langs de bovenrand van de helling bevindt zich op vele plaatsen een dicht bramenstruweel, dat zich plaatselijk over vele tientallen tot honderden vierkante meters uitstrekt.

3. Methoden

In 1971 werd van 24 tot en met 29 mei en van 4 juli tot en met 17 september vegetatiekundig veldwerk op het Schiepersbergkompleks verricht. Hierbij werden ook voortdurend de waargenomen vogels genoteerd. Bovendien werden op 1-V, tussen ca. 4.00 en 10.00 uur alle zingende en/of baltsende vogels op een kaart (schaal 1 : 2500) ingetekend. Ook in de laatste week van mei en in juli zijn regelmatig dergelijke tellingen verricht.

De andere waarnemingen zijn meestal gedaan tussen 8.00 en 18.00 uur. Gedurende de maand augustus en de eerste helft van september werd het gebied ook regelmatig 's nachts bezocht.

Na beëindiging van het veldwerk zijn de ingetekende zangposten per soort op nieuwe kaartjes gegroepeerd.

Overzicht van het Schiepersbergkompleks. De stippellijnen geven de grenzen tussen de telgebieden van de tabel aan.

Outline map of the Schiepersberg area. The dotted lines mark the borders of the areas of the table.

Hierop zijn de schattingen van de broedvogelstand gebaseerd. Hoewel het voor een nauwkeurige inventarisatie van de broedvogels noodzakelijk is een gebied in de periode van begin april tot begin juni regelmatig op alle tijdstippen van de dag te bezoeken, is het toch mogelijk met de beschikbare gegevens een overzicht van de broedvogelpopulaties van het Schiepersbergkompleks in 1971 samen te stellen.

4. Resultaten

Gedurende de waarnemingsperiode werden op het Schiepersbergkompleks 55 soorten vogels waargenomen. Van 39 soorten mag worden aangenomen, dat zij hier in 1971 hebben gebroed, terwijl van 4 soor-

ten onduidelijk is of zij als broedvogel mogen worden beschouwd.

De tabel geeft het geschatte aantal broedparen van de verschillende soorten weer. De onzekere broedgevallen zijn aangegeven met een ?. Dit zijn meestal vogels, die slechts één of enkele malen zijn waargenomen en waarvan de waarnemingen ook doortrekkers of zwervers kunnen betreffen. Zo werden op 1-V 4 zingende Nachtegalen gehoord, terwijl deze vogels eind mei niet meer werden waargenomen. Hoewel broeden niet is uitgesloten, ook al omdat het biotoop geschikt lijkt, is het niet onwaarschijnlijk, dat hier sprake is van doortrekkers.

Een ander voorbeeld is de Goudvink. Deze soort

Fig. 1. Dagzomende Maastrichtse Kalken op de Schiepersberg.
A chalk ledge on the Schiepersberg.

Foto: A. van Haperen.

werd in het voorjaar en de vroege zomer niet gezien, maar vanaf begin augustus werden enkele (2-3) exemplaren vaak dagelijks op dezelfde plaats waargenomen.

In 1971 hebben op het Schiepersbergkompleks waarschijnlijk ca. 400 paar vogels gebroed. Dit levert een dichtheid op van ca. 160 paar per 10 ha, hetgeen hoog genoemd mag worden. Ook bevat de lijst met broedvogels enkele minder algemene of zeldzamer wordende soorten, zoals Holen- en Tortelduif, Torrenvalk, Braamsluiper en Geelgors, waaraan mogelijk ook Bosuil en Goudvink moeten worden toegevoegd.

Een en ander onderstreept de natuurwetenschappelijke waarde van het Schiepersbergkompleks.

Interessant is ook het voorkomen van 2 paar Bosrietzangers in de droge Meidoorn-Braamstruwelen. Deze soort is in Zuid-Limburg vooral bekend van vochtige moerasbossen en ook van korenvelden. Het voorkomen in de droge struwelen van het Schiepersbergkompleks sluit aan bij de konstatering van Alleyn c.s. (1971), dat deze soort in droge milieu's een zekere voorkeur heeft voor een ondergroei van c.a. bramen.

Slechts enkele soorten komen over het gehele kompleks in min of meer dezelfde dichtheden voor (Roodborst, Houtduif en Zanglijster). Anderen, zoals Zwarte Roodstaart, Kauw en in mindere mate ook de Spreeuw, beperken zich tot een zeer speciaal biotoop als dat van de steile wanden van de kalksteengroev.

De structuur van de vegetatie speelt vaak een belangrijke rol. Zo komen in het hogere opgaande bos een aantal soorten voor, die in het mozaïk van grasland en struweel vrijwel ontbreken en omgekeerd. Typische bossoorten zijn bijv.: Zwartkop, Tjiftjaf, Kool- en Matkopmees, Wielewaal en Boomkruiper.

Winterkoning en Merel broeden vooral in het bos langs de voet van de Koeberg en de Schiepersberg, terwijl zij in het bos aan de oostzijde van het kompleks in duidelijk lagere dichtheden voorkomen. Waarschijnlijk hangt dit samen met het aldaar ontbreken van een behoorlijke ondergroei, die deze soorten nestgelegenheid moet bieden.

Enkele voorbeelden van karakteristieke struweelvogels zijn: Tortelduif, Grasmus, Braamsluiper, Geelgors, Kneu en in mindere mate ook Tuinfluiter en Fitis.

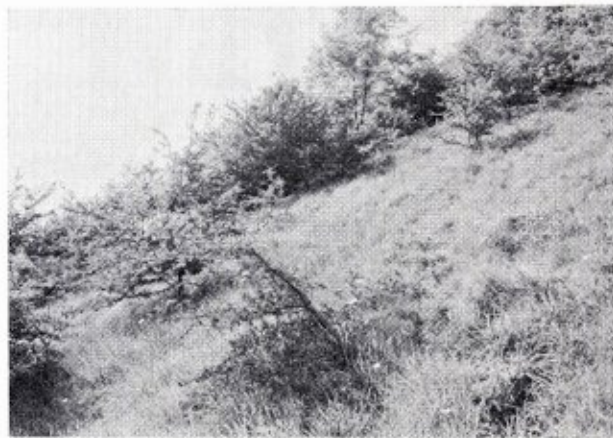

Fig. 2. Kalkgrasland met op de achtergrond meidoornstruweel op de Schiepersberg.
Chalkgrassland and on the background Crataegus shrub-vegetations.

Foto: J. Kuypers.

TABEL Geschat aantal paren broedvogels op het Schiepersbergkompleks in 1971.
 Estimated number of breeding pairs in the Schiepersberg area in 1971.

Soort	Groeve	Koeberg	Schiepersberg	Oost. Bos	Totaal
Torenvalk (<i>Falco tinnunculus</i>)	1	—	—	—	1
Fazant (<i>Phasianus colchicus</i>)	—	1?	1	—	1-2
Holenduif (<i>Columba oenas</i>)	1	—	—	—	1
Houtduif (<i>Columba palumbus</i>)	5	10-15	8	11	30-40
Tortelduif (<i>Streptopelia turtur</i>)	1	2-4	1-3	1	5-9
Koekoek (<i>Cuculus canorus</i>)	—	1	1-2	—	2-3
Bosuil (<i>Strix aluco</i>)	—	—	1?	—	1?
Groene Specht (<i>Picus viridis</i>)	—	1	1	—	2
Grote Bonte Specht (<i>Dendrocopus major</i>)	—	1	—	—	1
Boompieper (<i>Anthus trivialis</i>)	—	1?	2	—	2-3
Winterkoning (<i>Troglodytes troglodytes</i>)	—	10-20	9	2	20-30
Heggemus (<i>Prunella modularis</i>)	—	3	6	4	12-15
Grote Lijster (<i>Turdus viscivorus</i>)	—	1	—	—	1
Zanglijster (<i>Turdus philomelos</i>)	1	3-5	5-10	4	14-20
Merel (<i>Turdus merula</i>)	4	15-25	15-25	8	45-60
Gekr. Roodstaart (<i>Phoenicurus phoenicurus</i>)	—	—	1?	1?	2?
Zwarte Roodstaart (<i>Phoenicurus ochruros</i>)	2-4	—	—	—	2-4
Nachtegaal (<i>Luscinia megarhynchos</i>)	—	1?	3?	—	4?
Roodborst (<i>Erithacus rubecula</i>)	1	4-8	5-10	6	17-25
Bosrietzanger (<i>Acrocephalus palustris</i>)	1	—	1	—	2
Spotvogel (<i>Hippolais icterina</i>)	1	2	2	—	4-5
Zwartkop (<i>Sylvia atricapilla</i>)	1	5	7	7	19-22
Tuinfluiters (<i>Sylvia borin</i>)	3	8-10	10-20	2	24-34
Grasmus (<i>Sylvia communis</i>)	1	3-6	1	1	6-9
Braamsluiper (<i>Sylvia curruca</i>)	—	1-2	1?	1?	2-4
Fitis (<i>Phylloscopus trochilus</i>)	—	8-10	10-15	1	18-24
Tijftjaf (<i>Phylloscopus collybita</i>)	2	4-7	8-13	8	22-30
Grauwe Vliegenvanger (<i>Muscicapa striata</i>)	—	1?	1?	1?	3?
Koolmees (<i>Parus major</i>)	3	7	9	6	24-28
Pimpelmees (<i>Parus caeruleus</i>)	—	1	1?	1	2-3
Matkopmees (<i>Parus montanus</i>)	—	4	4-10	1?	9-15
Boomkruiper (<i>Gerthia brachydactyla</i>)	—	1	2	—	3
Geelgors (<i>Emberiza citrinella</i>)	2	1	8-10	3	14-16
Kneu (<i>Carduelis cannabina</i>)	—	1-2	2	—	3-4
Goudvink (<i>Pyrrhula pyrrhula</i>)	—	—	1-2?	—	1-2
Vink (<i>Fringilla coelebs</i>)	—	1	2-3	1	4-5
Ringmus (<i>Passer montanus</i>)	—	—	4-?	1	5-?
Spreeuw (<i>Sturnus vulgaris</i>)	5	—	1?	—	5-6
Wielewaal (<i>Oriolus oriolus</i>)	—	1	1-2	2	4-5
Zwarte Kraai (<i>Corvus corone</i>)	—	—	1-2	1	2-3
Kauw (<i>Corvus monedula</i>)	3-4	—	—	—	3-4
Ekster (<i>Pica pica</i>)	1?	—	—	1	1-2
Vlaamse Gaai (<i>Garrulus glandarius</i>)	1?	1	1-3	1	3-5

De Boompieper is de enige soort, die de vogels van meer open landschappen op het Schiepersbergkompleks vertegenwoordigt.

Opvallend is het relatief geringe voorkomen van bijv. de Grasmus, hetgeen wellicht samenhangt met het steeds verder dichtgroeien van het hellinggrasland. Zij komt op de meer open Koeberg dan ook meer voor dan op de Schiepersberg.

Fig. 3. Uitzicht van de bovenrand van de groeve op het droogdal Margraten-Bemelen.

View from the top of the chalkpit to the west.

Foto: J. Kuypers.

Gedurende de waarnemingsperiode werden op het Schiepersbergkompleks 12 soorten niet daar broedende vogels waargenomen. Voor het merendeel waren dit vogels, die in de omgeving broedden: Gier-, Huis- en Boerenzwaluw, Witte Kwikstaart, Boomklever, Patrijs en Steenuil.

Interessant zijn ook de waarnemingen van de Wespindief, die meerdere malen werd opgejaagd uit de hellinggraslanden.

Aangezien regelmatig leeggeroofde wespennesten werden gevonden, mag worden aangenomen, dat het Schiepersbergkompleks in de zomer van 1971 regelmatig gefungeerd heeft als foerageergebied voor één of enkele in de omgeving verblijvende en/of broedende Wespindieven.

Op 1-V werd een zingende Putter waargenomen. Aangezien het slechts een éénmalige waarneming betreft, mag worden aangenomen, dat het hier om een doortrekker gaat.

Vanaf begin augustus werden regelmatig zwervers en vroege doortrekkers waargenomen (Sijse, Goudhaantje, Staartmees en Goudvink).

5. Summary

During a botanical field work in the late spring- and summer-months of 1971 some attention was paid to the bird-fauna of the Schiepersberg area in the southern part of the dutch province of Limburg.

The Schiepersberg area is situated east of the village of Cadier en Keer, circ. 5 km. south-east of Maastricht. It has a surface of about 25 ha. and consist of some slopes exposed towards the south-west and of a chalkpit, where chalk was exploited till the 1950's (Map).

The slopes are covered with a *Crataegus* shrub-vegetation alternating with chalk-grassland.

Along the foot of the slopes and east of the Schiepersberg the vegetation consists of a young wood (*Alno-Padion*), planted in the 1950's.

During the observation-period 55 species of birds were seen. The Table gives an estimation of the number of breeding pairs of each species in 1971. Of the birds marked with? breeding is not certain.

Some remarks are made on the distribution of the birds over the different landscapes and vegetations.

Birds mainly breeding in the shrub-vegetation were: Turtle Dove, Whitethroat, Lesser Whitethroat, Yellowhammer and Linnet. Birds typical for the *Alno-Padion* wood were:

Blackcap, Chiffchaff, Golden Oriole and Great and Willow Tit. Twelve species of non-breeding birds were observed, one of which was the Honey Buzzard. He regularly used the area as feeding area.

6. Literatuur

- Alleyn, W. F. c.s. 1971. — Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- Diemont, W. H. & A. J. H. M. van der Ven. 1953. — De kalkgraslanden van Zuid-Limburg. Publ. Natuurhist. Genootschap Limburg. Reeks VI, 1-20.
- Haperen, Anton van. 1973. — Het Schiepersbergkompleks en zijn kalkgraslanden. Dokt. Versl. Inst. voor Syst. Plantkunde. Stencil, Utrecht.
- Hens, P. A. 1965. — Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Publ. Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks XV.